لە ژووانەوە بۆ دابڕان لە شیعری بەیەکگەیشتنێکی دڵزار_دا .. سەدیق سەعید ڕواندزی

زمان، یەکێکە لە ڕەگەزە سەرکییەکانی شیعر. هەروەك مالارمێی شاعیری جیهانیش دەڵێت:(شیعر تەنها زمانە). بێگومان زمان لێرەدا ڕەهەندێکی دیکەی هەیە. چونکە ئەگەر زمانی شیعری هەمان زمانی ئاسایی دەربڕین بوو، ئەوا جیاوازییەك نامێنێتەوە لە ڕووی فۆڕمی زمانەوە. زمان لە شیعردا،وێنەی هونەری، واتا،شیعرییەت و چێژو ئستاتیکایە. ئەوە گرنگ نییە زمانی دەقێك سادەیە یان ئاڵۆز، ڕوونە یان تەمومژاوی، بەڵکو ئەو زمانە چەند دەتوانێت لە خولقاندنی شیعرێکی جواندا، ڕۆڵ ببینێت ئەوە گرنگە.زۆربەی شیعرەکانی عەبدوڵا پەشێو، لە ڕووی زمانی شیعرییەوە، هەڵگری وێنە و دەربڕینی سادەن، کە بە ڕادەیك هەموو خوێنەرێك لێی تێدەگات، وەلێ پەیام و مانای شیعرەکان، وێنە و ئستاتیکای زمان لای ئەو شاعیرە، بە شێوەیەکە کە ئەگەر بەر شیعرێکی بکەوین ناتوانین لە یادی بکەین. واتا زمانی شیعری ئەو شاعیرە، زمانێکی سەرنجڕاکێشە، زمانێکە کە لەوشەو کەرستە سادەکانی زمان پێکهاتووە. بەو مانایەی هیچ ئاڵۆزییەك نابینین لە ئەزموونی شیعریدا.بێگومان زمان وەك ئامرازێك، بە پێی قۆناغەکانی گەشەکردنی ئەدەبی و کۆمەڵایەتی گۆڕانی بەسەر دادێت و پێش دەکەوێت.

لە شیعری کلاسیکدا،ژمارەیەکی زۆر وشەی عەرەبی و فارسی و تورکی دەبینین، چونکە ئەو کات زمانی کوردی لە ژێر کاریگەریەتی ئەو زمانانە دابووەو هێشتا زمانی کوردی نەبێتە بە شێك لە دنیابینی نووسەران و گوتاری دەقەکان. وەلێ لە دوای ساڵەکانی سەرەتای بیستەکانی ڕابردوو، وردە وردە زمانی کوردیش جۆرێك لە فۆڕمی پەتی بوونی کوردی وەردەگرێت و شێوەیەکی دیکەی ئەزموونی شیعری لەسەر دەستی گۆڕان دادێت. بەڵام هێشتا وشە و زاراوەی عەرەبی لە بەشێکی زۆری ئەو شیعرانەش دەبینین کە ئەو کات نووسراون. لە گەڵ بەرە و پێشەوە چوونی ئەزموونی شیعریی و زمانیشدا، دواجار زمانی کوردی دەبێتە زمانی سەرەکی دەقی ئەدەبی و شیعریش بە تایبەتی. لە سەرەتاکانی سەدەی ڕابردوودا، زمانی شیعری دەقەکان زمانێك بووە، تێکەڵییەك لە زمانی عەرەبی و کوردی.

زۆربەی دەستەواژە و دەربڕینە شیعرییەکان عەرەبین. ئەمەش وەك سیمایەکی ئەدەبی بە شیعری ئەو قۆناغەوە دەبینرێت.شیعری(بەیەکگەیشتنێکی)دڵزاری شاعیری دیاری کورد، یەکێکە لەو شیعرانەی کە جۆرێك لە پەتیبوون و ڕەسەنیبوونی زمانی کوردی لە ڕووی وێنەی شیعری و دەربڕینەوە تێدایە.ئەم شیعرە لە ساڵی 1946نووسراوە. کاتێ دەیخوێنینەوە(چەند وشەیەکی کەمی لێدەرچێت کە عەرەبین)واهەست دەکەین شیعرێکە بە زمانی ئێستا نووسراوە. لەکاتێکدا زمانی کوردی لە سەرەتای چلەکاندا، زمانێکی تێکەڵ لە عەرەبی و کوردی بووەوە لە زۆربەی شیعری شاعیرانی ئەو سەردەمەدا،درك بەو خاسیەتەی شیعردەکەین. وەلێ لەو شیعرەی دڵزاردا، زمانێکی هونەری، جوان،مۆزیکی لە دەربڕین و وێناکردن تێدایە. ئەم شیعرەی دڵزاری شاعیر،وەك وێنەیەکی سێ ڕەهەندی وایە و لەهەر لایەکەوە بۆی بڕوانی، جوانییەکی تێدا دەبینی. جوانی لەو شیعرەی دڵزاردا، کە بێگومان جوانی ئافرەتە، لە دیمەنی وێنەیەکی فۆتۆگرافی دەچێت، کە بە کامیرای فول ئێجدی چریکابێت. چونکە ئەویش بە شێوەیەك وەسفی یار دەکات لە ژووانێك، کە تیایدا هونەرێکی بەرز لە کاری وەسفکردن بنوێنێت.

ئەگەرچی وەسف، ڕەگەزێکی سەرەکی ڕۆمان و چیرۆکە،بەڵام لەو شیعرەی دڵزاردا، بونیادێکی هونەری دیاری دەقەکەیە. چونکە ئەو بە ئەندازەیەك وەسفی هاتن و ڕۆیشتنی یاردەکات، کە ببێتە جێی تێڕامانی مرۆڤ، بە بێ ئەوەی لە ئاستی دیتن و بەریەککەوتندا ئەوجوانەی هەر بینیبێتیش، بەڵام بزانێت لە بەرامبەر چ جوانێکە. واتە ئێمەجوانێکی دیکە کە بەرمەبنای جوانی ئەو وەسفەی دڵزارە لە شیعرەکەدا دەبینین.لەلایەکی دیکەوە،تەواوکاری مانای شیعری لەو شیعرەی شاعیردا لە ئاستێکدایە، کە لە خاڵێکەوە دەست پێدەکات و بەردەوام دەبێت تا دواخاڵ.

بەو مانایەی ئێمە لە خوێنەوەی ئەوشیعرەدا، لە بەردەم نیوە ماناو پارادۆکسی واتای شیعری نین، وەك ئەوەی لای بەشێکی نەوەی نوێی دوای ڕاپەڕین بوونی هەیە. بەڵکو کە شیعرەکە دەخوێنینەوە، وەك ئەوە وایە چیرۆکێك گوێبیست ببین، یان دیمەنەکانی فلمێك ببینین، کە هەموویان تەواوکەری یەکترین و بە قرتاندنی دیمەنێکییان، مانای ئەوی تریان نامێنێت. بەڵام لەو شیعرەی دڵزاری شاعیردا، کە شیعرێکی هاوسەروایە و لە سەر شێوەی شیعری کلاسیك نووسراوە، پەیوەندییەکی بابەتی و ئۆرگانیکی لە نێوان وشە و دەربڕینەکان، وەسف و وێنەکان هەیە.شاعیر لەو شیعرەیدا، وەسفی دەرکەوتنی یارمان بۆ دەکات، هەر لە سەرەتاوە تا دەگاتە لای ئەو، دواتریش کە ژووانەکەیان بە لە یەکتری جیابوونەوە کۆتایی دێت.ئەمەش بەشێکە لە

تەواوکاری مانای شیعری. وێنە و دەربڕینەکان، دیمەن و گوزارشتکردنەکان،هەموویان یەکتری تەواو دەکەن، تاسەرەنجام لەو شیعرەدا جوانی هەڵبەست دەگاتە ترۆپك. دڵزار لە سەرەتای شیعرەکەیدا دەڵێت:_

نیگاری نازدار بەلارو لەنجە..
هات لەدڵ دەرکا ئێش و ئەشکەنجە.
هەروەکو جاران لە باخ و ڕەزان
لەگەڵ دەستەیەك لە لێو قورمزان..
گەڕا تا گەییە لای من هەر ئێستە..
پێی ڕاگرت وەستا بەو چاوە مەستە..

بێگومان دەسپێکی هەر دەقێك، ئەڵقەی بە یەکەوە گەیاندنی خوێنەرو دەقە، دڵزار لەو شیعرەیدا، هێندە هونەرییانە باسی یارمان بۆ دەکات، کە بە تاسەوە چاوەڕوان بین کە دواتر چی ڕوودەدات. بە دەربڕینێکی تر، دەسپێکی ئەو شیعرە، فۆڕمێکی چیرۆك ئامێزی هەیە کە گێڕانەوە ڕەگەزی سەرەکیەتی. بۆیە کاتێ دەسپێکی شیعرەکە دەخوێنینەوە، وەك ئەوە وایە چیرۆکێکمان بۆ باس بکرێت، کە لە چاوەڕوانی ئەوە دابین ئاکامەکەی بەچی دەگات. شاعیریش وەسفی هاتنی یارەکەی بە لە نجە و لاردەکات.دەرکەوتنی یار لێرە، هەر تەنها تاسەی بینینی شاعیر ناشکێنێت، بەڵکو ڕۆڵی حەکیمێکیش دەبینێت، کە ئەو ئێش و ئازارە لەدڵ دەردەکات کە پێی گیرۆدەیە.پێشتریش ئەو، چەند جاری تردەرکەوتووە، بۆیە بە دابڕانی جارێکی دیکە هەمان ئێش و ئازار لای ئەو نوێدەبێتەوە. هەر وەکو جاران، مانای وایە پێشتریش یار دەرکەوتووە وهەمان ئێش و ئازاری لە دڵ سڕیوەتەوە. هاتنی یار، لە گەڵ پۆلێك لە لێو قورمزان بۆ ناو باغەکان، هاتنێکی تایبەتە.

لێو قورمزەکان ئەگەر لەو دەرکەوتنەیان مەبەستێکی گشتییان هەبێت، ئەوا یارەکەی شاعیرلە نێو ئەواندا، دەرکەوتنی بۆ مەبەستێکی دیکەیە، ئەویش شادبوونەوەیە بە یارەکەی. بۆیە ئەو لە هیچ شوێنێك ئۆقڕە ناگرێت تا نەگاتە لای ئەو.ئەمە سەرەتای ئەو ژووانەیە کە شاعیر لە پەراوێزی هاتنە دەرەوەی یار لە ماڵ چاوەڕێی دەکات.ئەگەر چی یار لەگەڵ دەستەیەك لە لێو قورمزان دێتە دەرەوە بۆ دەشت ودەر، وەلێ ئەمە بەهانەیەکە بۆ ئەوەی لەو هاتنە دەرەوەیدا چاوی بە خۆشەویستەکەی بکەوێت. کە دەگاتەلای ئەو،ئیدی وەسف لێرەدا لە جوانی سرووشتەوە دەگۆڕێت بۆ جوانی یار. وەك چۆن گۆرانی داهێنەریش، تەبیعەت بە بێ ڕووناکی دەبینێت ئەگەر بزەی یاری لەگەڵ نەبێت. دڵزاری شاعیریش، لە وەسفی جوانی یاردا، لە شیعری بەیەکگەیشتندا

دەڵێت:_

ئەو خوردە ساڵەی کە بۆ دیعایە..
شوعلەی کوڵمانی وەك شەو چرایە..
بۆ سووتانی دڵ چەشنی ئاگرە..
هەرچەند لە پەڕەی گوڵ ناسکترە..

ئێمە لێرەدا لە بەردەم جوانییەك داین، کە ڕەسەن و سرووشتتیە، جوانییەك نییە دەستکرد ومکیاژی و فریودەر(وەك ئەوەی ئێستا هەیە) بەڵکو جوانییەکە کە خۆی پیشانی هەمووان دەدات وپێویست بەوە ناکات ڕیکلامی بۆ بکرێت.ئەگەرچی ئەو جوانییە بۆ شاعیر، سەرچاوەی سووتان و ژانە،تینی لە ئاگر بە هێزترە، بەڵام وەك پەڕەی گولیش ناسکە. بێگومان یەکێك لە خەسڵەتەکانی شاعیری جواننوس و داهێنەر، خوڵقاندنی وێنەیەکی هونەری جوانە بە زمان،دێزار لێرەدا،دووهاودژی کۆکردۆتەوە و وێنەیەکی باڵای هونەری شیعری لێ دروست کردوون.هەرچەندە کوڵمەکانی شوعلەیان تێدایە،بەڵام لە پەڕەی گوڵیش ناسکترن.بەمەش شاعیرنەك هەرهەست بە هیچ ئازارێك ناکات لە کاتی بینینی جوانی یار، بگرە واهەست دەکات پەڕەیەکی گوڵ دەبینێت کە ناسك و جوانە و تازە شکۆفەی کردووە.شاعیر وەك ئەوەی کەڤاڵێکی جوان بنەخشێنێ، بەردەوام دەبێت لە وەسفی ئەوخوردە، ئیدی هەموو ئەدگارەکانی وەسف دەکات. بەڵام وەزیفەی دیتن لێرەدا کۆتایی نایەت، بە دەربڕینێکی تر،شاعیر هەر تەنها لە پێناو جوانیدا وەسفی ئەو خوردە باڵابەرزە کە ئەگەر ئاوریشم بگرێت پەنجەکانی دەگوێن،ناکات، بەڵکو مەبەستێکی دیکەی هەیە کە دەشێ تەنها بە هێمای چاوەکان بیگەیەنێت.ئەویش ژووان و بەیەکگەیشتنی نێوانیانە. بۆیە ئەمجارەیان شاعیر دەڵێت:_

منیش چاوێکم بۆیە چاوانی…
بە زمانی عەشق زۆر بە ڕەوانی..

بێگومان زمانی گێڕینەوەی ڕازو عەشقی نێوان ئەو دووکەسە، زمانی گوزارشتکردن نییە، بەڵکو زمانی هێما،چاو، ڕازەکانە, واتا تەنها بە ڕوانین یار دەزانێت مەبەستی ئەو سەیرکردنە چییە، ڕوانینێکی ڕاگوزەرە، یاخود بینینێکی قووڵە کە ڕازو مەبەستی دیکەی لە پشتە کە ئەویش خۆشەویستی و ژووانی بە یەکگەیشتنە. شاعیر لە بری زمان، بەچاو ئەوە ئاماژەیە بۆ یاردەگەیەنێت کە خۆشی دەوێت.وەڵامی یار لێرەدا، وەڵامی گفتوگۆو قسەکردن نییە، بەڵکو ئاماژەکانی چاون. دوای ئەوەی شاعیر بە چاو مەبەستەکەی بە یار دەگەیەنێت، یاریش

دەزانێت ئەو ڕوانینە بێ مەبەست نییە، بۆیە هەر بە ئاماژەی چاوەکانی، وەڵامی تەماشاکردنەکەی شاعیر دەداتەوە کاتێ دەڵێت:_

نهێنی دڵم لە دیدەکانی
یەك یەك خوێندەوە سەرپاکیم زانی.
زانیم کە ئەویش ئەو گێنا گوڵە..
وەك من گیرۆدەی ئازاری دڵە..

ئەو گۆڕینەوەی ڕازو نیازەی نێوانیان، سەرەنجام ئەو ئاماژەی بۆ هەردووکیان گەیاند، کە وەك یەك گیرۆدەی خۆشەویستی نێوانیانن. هەردووکییان یەکتریان خۆشدەوێت و لە ڕازی دڵی یەکتری ئاگادارن.دوای ئەوەی هەردووکیشیان گەیشتنە ئەو ڕاستیەی کە ئاشقی یەکترین، ئیدی ئەو ژووانە کۆتایی دێت و هەریەکەیان دەگەڕێتەوە شوێنەکەی خۆی. لە پاش ئەو دیدارەی هاوشێوەی بروسکەیەك بە خێرایی هاتوو نەما، ئەمجارەیان شاعیر دەڵێت:_

لە پاش دیدەنی و ئەوگفتوگۆیە..
هەریەك بەلایەك چووینەوە کۆیە…
ئەولەگەڵ دەستەی دەستە خوشکانی..
منیش لەگەڵ دڵەی زام و بریانی..

ژووان و یەکتر بینینی ئەوان لێرەدا تەواو دەبێت، وەلێ کۆتایی نایەت، چونکە مەبەستەکە گەیشت.لەو دوودێڕەی دواییدا، خوێنەر هەست بە هوشیاریی و ئاستی توانای نووسینی شیعری دڵزاردەکات، لە سەرەتاوە.چونکە ئەگەر سەرنج بدەین، دەبینین شاعیردەڵێت هەریەکەمان بەلایەکەوە چووینەوە کۆیە. واتا نەیویستووە کەس بەو خۆشەویستیەی نێوانیان بزانێت.چونکە ئەوسەردەمە، سەردەمێکی دواکەوتوو میللی بووە. خۆشەویستی نەبووە، تەنانەت دژ بە نەریتەکانی کۆمەڵگەش بووە.

بۆیە شاعیر بۆ ئەوەی یارەکەی لە هەموو پلارو شکاندنەوەیەك بە دووربگرێت، بە شێوەیەك وەسفی دابڕانەکەیان دەکات، وەك ئەوەی هەریەکتریان نەبینیبێت. ئەم شیعرەی دڵزار،ئاستی تەواوکاری مانای تیادا بە شێوەیەکە، وەك ئەوەی ئێمە سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی چیرۆکێك ببینین و بخوێنینەوە. ئەمیش، شیعرەکەی بە هاتنە دەرەوەیەك، دواتر گۆڕینەوەی ڕازو نیاز، پاشان لە یەکتری دابڕان،دەست پێدەکات و کۆتایی پێ دێنێت. شیعرێك کە هەفتاو سێ ساڵ لەمەوبەر نووسراوە، وەلێ وەك ئەوەی خوێنەر شیعرێك بخوێنێتەوە لە ئێستا نووسرابێت وایە. ئەمەش دەریدەخات کە دەقی جوان، نەمرە و هەموو سنوورەکان دەبڕێت..

*ئەم شیعرە لە کتێبی(بژاردەیەك لە شیعرەکانی

دێزار) لەساڵی_2018 بڵاوکراوەتەوە…